Független művelődési és helytörténeti havilap * XVI. évfolyam 2. (587) szám * 2010. február 18. – csütörtök

HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, dr. Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): dr. Fekete Endre és Kiss Béla

☆ Kovács Lehel István

Dédanyáink útján

1925. július 18. Szombat. Alig múlt fél öt. Az ég alja már derengett, a Nap utolsókat ásított, felkészülve arra, hogy lelépjen felhőágyából és meleggel, fénnyel árassza el a Barcaság aranyövét. Az első, még álmos sugarai arra a csernátfalusi házra estek (N 45,6220°; E 25,6926°; 664 m), amelyben Furuzs már szorgosan csomagolt. *Merëndét* [*élelem az erdőre vagy mezőre menőnek*] pakolt a kaszálóba: friss zöldségeket, szalonnát, túrót, főtt tojásokat, födeles fazékban savanyú levest, sőt gondosan elkészített rántást is. Nem hiányozhatott az üveg pálinka sem, biztosan a tartalék is elfogyott már fent a hegyen. A nagy üstöt, az edényeket, a pityókát, sőt tíz malomkeréknyi kenyeret is a férfiak már felvitték a szekérrel.

Férjeuráék fenn voltak szénacsinálni a Rencén. Két hétig *tëlláztak* [*fent laktak az erdőn szénacsinálás végett*] a 12 boglyás (kb. 3 ha) erdei kaszálón, gyakran a tehenet is felvitték, hogy mindig legyen friss tej. A *kétbindás* [*binda = ökör*] szekérrel mentek fel. Az apósa és a férje kaszáltak, együtt a felfogadott kaszásokkal. Már hajnalban kibújtak a kalyibából, s csak úgy vágták a rendet. Majd következett a forgatás. Az apósa mindig azt hajtogatta, hogy a széna a villán szárad. Sokat kell forgatni, teregetni. Azután estére sorokba gyűjtötték a szénát, majd *bugjába* [*boglya*] szedték, mert így éjjel jobban száradt. Reggel *sziétbërzëltiék* [*szénát (rendet) széthány*], s még hagyták száradni, majd *furkojonként* [kis szénarakás, egy jó villányi széna] egy karó köré nagy boglyába gyűjtötték. A boglyákra mogyoróágakból *puózmát* [*fonott kosárszerűség, ezzel fogták le a szénát, hogy a boglyából ne tépje ki a szél*] fontak. Ha esős idő volt, a szénát az erdőn hagyták, és hazamentek aratni. A széna hazaszállítása is nehezen ment. A nagy kaptatóknál, *medregojoknál* [*meredek domboldal*], a szénát faágakon húzatták le az ökrökkel, vagy megkötötték a szekér kerekét, hogy ne tudjon forogni. Így került haza a hét-nyolc órás utazás után a *kuóst* [*széna*], ahol a csűrbe – az *állásra* [*a csűr gerendáira helyezett deszkák, amelyre a szénát rakták*], vagy a pajtába – a *hiuba* [*szénapadlás*] rakták, gondosan, mert ha nem volt eléggé száraz, *öjsszepogácsált* [*a penészes széna darabokba összeáll*]. A nők közül valaki otthon maradt, vigyázott a házra, ellátta az állatokat és amikor kellett, friss élelmet vitt fel gyalog – a kiépített, hosszú szekérutat a hegyen át lerövidítve – a kaszálókba. Korán indult, hogy az esti fejésre visszaérjen.

Furuzs elkészült a *jiszákkal* [*átalvető*]. Ellátta az állatokat, majd gondosan betette az ajtót, kaput, s elindult. Végigment a Vásárutcán. A Főtéren méltóságteljesen, de komoran köszönt rá a Véres karácsony emlékműje. Lassan búcsúzott mindenkitől, jól tudta, csak hetei vannak még hátra; lelkében már hallotta márványtömbjeinek ropogását, amint engedve az ökrök erejének, a porba hullanak.

Furuzs az Irodautcán ment fel, majd elhaladva a *szip* [*csorgós kút*] mellett, balra tért és a Román Templom utcán nagy „S” betűt leírva az erdei ösvényre lépett. Az átalvető nehéz volt, mégis szaporán szedte lépteit. A kora reggeli fenyőerdő friss levegőjét valósággal itta a tüdeje. A falusiak által nemrég szabályos sorokba ültetett fiatal fenyőfák alatt *kapsák* [*erdei szamóca*] piroslottak, de mindenütt látszottak még a tegnapi erős idő nyomai. Nyári zápor: hamar jött, hamar ment, de eléggé mély nyomokat hagyott maga után. Elhagyta a Kerekdombot, jobb kéz felől a Csipkést, majd mintegy 2500 lépés megtétele után a Bivalylegelő vályújánál (N 45,6087°; E 25,6992°; 772 m) állt meg először. A félórás menetelés után mohón ivott az üde vízből. A forrás bőségesen ontotta a friss nedűt, s a vályú is tele állt, hisz várta a hamarosan érkező bivalycsordát. Megigazította az átalvetőt, megmarkolta vándorbotját. Hatalmas kaptató következett, 100 méteren 100 métert emelkedett az út. Háromszor is megállt szusszanni, visszanézett a korai napfényben kirajzolódó falvacskákra. Hosszúfalu templomtornya kimagaslott az épületek közül és ebben a reggeli ellenfényben óriásnak tűnt. A harang pont ekkor szólalt meg. Hat óra. A falu felkelt, ideje volt a csordákat kihajtani. 20 perc múlva érte el a kaptató tetejét (N 45,6039°; E 25,6966°; 881 m). A Hegyeshegy lábánál letette az átalvetőt, kifújta magát. A reggeli napfény élesen kirajzolta a messzeségben a Királykő szikláit. Jobbra jól látszott a Cenk – az Árpád-szobor helye üresen tátongott, a 12 évvel ezelőtti nagy robbanás hangja még megülte a vidéket. Idetetszett a Rakodó völgye is, a brassóiak kedvenc kirándulóhelye. A Csigahegy mélyen hallgatott eltemetett kultúrájáról, s a bolnoki vár maradványai is erőteljesen szunyókáltak a tavalyi avar alatt. A Czell-féle sörgyárba munkások igyekeztek, s jól idehallatszott a *tramváj* [*a Brassót Hétfaluval összekötő helyi érdekű vasút*] sípja is, ahogy éppen elhagyta a derestyei sorompót. A közelben a Nyíres fáinak leveleit libbentette meg a reggeli szellő, s a Pancsó hosszúkásan nyúlt fel a Hétforrásig. A Jancsi-kútjánál lévő *ëjsztënában* [*havasi juhakol*] most ébredezett a juhnyáj.

Osztálykirándulás a Rencén 1967. december 10-én

Leballagott a vályúhoz. Itt töltötte tele a *liégejt* [*többnyire cserefából készített víztaroló edény*], mert a Garcsin-völgyéig már nem volt többé víz. Felvette az átalvetőt, majd megszaporázott léptekkel indult a Háttető felé. Fél óra alatt tette meg a közel 2000 lépést és ezzel fel is ért a csúcsra (N 45,5965°; E 25,7009°; 952 m). Előtte a völgyben jól látszott a Garcsin-pataka, mögötte az Arapa és a föléje tornyosuló piramisszerű *Csuklyon* [*hegykúp, piramishegy, legtöbbször együtt használják az előtte lévő domb nevével: „Arapa csuklyona”*]. Jobbra, az út melletti tisztáson feltűnt a vámház is, a Monarchia egyik legdélkeletibb határállomása. Az új állam most erdészházat létesített benne.

Erőt gyűjtött, majd szaporán ereszkedett alá. Babonás félelemmel kerülte el a Hegyeshegy gödrében csordogáló Toplós-kútat, hisz a hiedelem szerint szépasszonyok fürödnek itt, s ha valaki naplemente után iszik belőle, bivaly alakú szellemek fogják kísérteni.

Jó fél óra múlva érte el a Garcsin-völgyét (N 45,5908°; E 25,7138°; 785 m), majd ráfordult a Rencére vivő kikövezett szekérútra. Néhány lépés után már érezni lehetett a hosszúfalusi Büdösvíz átható kénes szagát. Hamar letért a kikövezett szekérútról és lábbelijét lerúgva átment a Garcsin-patakán. A bővizű, gyors hegyi patak vígan csordogált a falu felé – energiával telten hajtotta a fűrészmalmokat –; jól esett megmosakodni, felfrissülni benne, ezért nem a hídon ment át. Elérte az erdészházat, valamint az átellenben lévő Jónás-féle fűrészmalmot. Jó negyedórányi séta után ért ki a Százforintosnak nevezett rétre, itt ismét megállt pihenni a vályúnál, újból megtöltve a liégejt. Hirtelen emelkedővel fiatal fenyveserdőn haladt át, s újabb negyed óra múlva kiért a kaszálókhoz. Innen vezetett tovább az ösvény, húsz perces meredeken, a Csuklyonra (1275 m). A szép lapos gerinc alatt bővizű sziklaforrás tört fel (N 45,5597°; E 25,7196°; 1192 m), amelynek a vize a legmelegebb nyári napokon is jéghideg. A gerincről varázslatos kilátás nyílt. Keletre az ósánci völgy kígyózott a falu felé, jól látható a Tészla és a Csukás. Északot a Barcaság termékeny síksága zárta le, amelyen már aranylott a gabona. Mögötte, a kék ködben kirajzolódtak a székely hegyek. Nyugatra lenyűgözően szökött az ég felé a hétfalusi csángók „szent hegye”, a Nagykőhavas. Szikláival, szakadékaival, vad erdőségeivel félelmetesen hatott a szemlélőre. Délnyugatról már idelátszottak a Rence oldalában lévő kaszálók, mögöttük a Kelebucs, a Tóthpálhavas és a Bucsecs zárta le a kilátást. Egy év múlva már idelátszott a Caraimanon épülő hatalmas kereszt. A kaszálókon mindenfelé szorgalmasan dolgoztak a falusiak. A nyár-reggeli nap sugara égetően szállt alá, s az ég kékségét a köröskörül fellelhető encián ihlette.

(Folytatása a 2. oldalon.)

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2010. * ISSN 1582-9006 *

Kovács Lehel István

Dédanyáink útján

(Folytatás az 1. oldalról.)

A Bornás-bérc tetején keresztezte az ösvény a Rencére vivő szekérutat. Balra lenyűgöző látvány fogadta: a Grohotişu-hegység (1768 m), a Hidegvölgy-bérc (1559 m) lélegzetelállító sziklaormai. A háromnegyed órára lévő Zsendely-bércet érintve kényelmes félórás séta következett a Rence nyakáig. Áthaladt a Fehérkő-bércen, Kis András-bércen, Paláj-bércen – ezeket mind egy-egy patakvölgy választotta el egymástól –, majd bal oldalt a Rence 1378 m magas csúcsa alatt, és keresztülmászott egy alacsony gerincen.

Tíz órához közeledett, amikor végre felért a kaszálóba (N 45,5325°; E 25,7176°; 1239 m). A kutya ismerte meg elsőnek: csaholva rohant feléje. Köszönt az urának, apósának, a kaszásoknak, majd hozzá is fogott előkészíteni az ételt. A nagy üstbe vizet tett főni, hogy ebédre elkészüljön *bruókusleves* [*krumpliból, zöldségekből sok rántással készült leves*], amelybe belekeverte az otthonról hozott rántást is. A férfiak is lankadatlanul dolgoztak közben, csak később, az ebéd elfogyasztása után értek rá beszélgetni. Férje ekkor újságolta el neki a hírt, amely tegnap óta beszédtéma a havason: Bencze Sári a Bornalikból várandósan jött fel szekéren az urával a Papbércére szénacsinálni, s tegnap itt, az erdőn, a nagy vihar közepette született meg a leánya; Ilusnak fogják hívni...

*

Azóta megváltozott a világ. A Rence nyakában, azon a szép verőfényes kaszálón, a világégés után menedékház épült a hétfalusi turisták örömére, de ez sem tartott sokáig, mert 1966-ban hegyivadász támaszpontot létesítettek itt, és 1969-től a menedékház már nem érhető el a hegyszeretők számára, sőt a ’80-as években a Rencére vivő utak is tiltottak voltak – azóta sem újították fel a turistajelzéseket rajtuk. Hasonlóan a Csuklyonon is felépítette az 1930-as években a brassói Encián turista és testnevelési egyesület a maga menedékházát, de ezt is elvitte az államosítás.

Dédanyám és szénacsináláskor a kaszálón született nagyanyám, már rég az égi havasokon forgatják a szénát, s 2010. január 31-én, egy szép napsütötte téli vasárnapon, mikor elhatároztuk, hogy dédanyáink útján fogunk felmenni a Rencére, szembesülnünk kellett azzal, hogy a fehér hó mindenütt fel van szántva a sárosan levontatott fenyőfáktól, és amikor éppen hallgatnak az erdőt percek alatt eltűntető láncfűrészek, akkor az ATV-ék burrogása zavarja a csendre vágyókat, s a sáros hóra ráadásként olaj- és koromfoltokat eregetnek.

Hazafelé a Garcsin-völgyét követtük. A Bornás-bérc alatt, a Kiságon (N 45,5579°; E 25,7008°; 1019 m) betongát épült. Vele szemben, egy kiálló, érdekes alakú szikla alól bővizű forrás tört fel, mintha pont most fakasztotta volna Mózes egy botütéssel. A Garcsin-mezején állatfarm épült, mellőle ismét megcsodáltuk a Lenföldek-fölé tornyosuló Nagykőhavast, és meglepődtünk, hogy a régi vámház után már be is értünk a faluba, amely 3 km / 7 év sebességgel vágtat a havas felé; a tákolt faházakkal pedig együtt nőnek a szemétdombok is...

Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság

HMMT eseménynaptár - 2010

A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság 2010-re tervezett eseménysorozata:

2010. február 13. A Négyfalusi Kézműves Műhely farsangi álarc- és bábukészítő tevékenysége.

2010. február 16. Húshagyókedd. Felvonulással egybekötött farsangtemetés; az aprók táncházának találkozója.

2010. március 12. Gergelyjárás.

2010. március 13. Zarándokút az 1848/49-es forradalom és szabadságharc barcasági helyszíneihez, emlékhelyeihez.

2010. március 15. Fényképkiállítás Istók János szobrász munkásságáról; ünnepségek a Magyarvárnál, Petőfi-szobornál, Csángó szobornál.

2010. március 29. – április 2. Nagyhét. A Négyfalusi Kézműves Műhely tojásíró tanfolyama. Kiállítás hétfalusi írott tojásokból.

2010. május 15. Magyar népmesemaraton.

2010. június 19. Helyszínelő túra a Magyarvárhoz, a tömösi csata 161 éves évfordulója kapcsán.

2010. szeptember 25–26. Szent Mihály Napok. Kézművesműhely – népi hangszerek készítése. Sportversenyek. Előadássorozat, kiállítások.

2010. november 1. Temetőtakarítás, temetőtérképek elkészítése.

2010. december 18. A Négyfalusi Kézműves Műhely karácsonyi tevékenysége.

A Grohotişu-hegység (1768 m), a Hidegvölgy-bérc (1559 m) sziklaormai

Bálint György, 1962. január 5.

Márton bácsi haragja egy fél kenyér megsütéséért

Az írók sokszor írtak meséket, regényeket, de közben írtak olyat is, ami valóságban is megtörtént.

Így történt meg a Márton bácsi esete is, amit az alábbi sorokban fogok ismertetni, s amiért Márton bácsi akkora haragra lobbant, hogy talán a fiatalasszonyka felesége ki is kapott jó reggelre a nadrágszíjból.

Tehát térjünk arra, hogyan is történt elejétől végig.

Úgy gondolom, hogy 1942-t írtunk abban az időben, mikor a fiatalabb férfiakat hadi munkára szólítottuk be (vagyis koncsentrára) a hozza tartozó hadkiegészítő parancsnokság, ahonnan különböző munkálatokra lettek irányítva. Így minket, körülbelül vagy száz embert a bodolai állomáshoz irányítottak kavics és homok kitermelésre, ahol pontosan végeztük a reánk eső munkát, ahol a mi Márton bácsink is nagyon hűségesen végezte a munkát, jókedvvel egy bizonyos ideig. De megjegyzem, a közelebb fekvő községekbe éjre haza mentek az emberek és reggel jöttek vissza. A mi Márton bácsink is haza szokott menni és a legtöbbször reggel jókedvvel és tréfálva jött vissza a munkához. No, de csodák csodájára, mi történt egy reggelen? Már kilenc volt az óra és Márton bácsi még mindig nem volt jelen. A munka javában folyt, és már kezdtünk gondolkozni, hogy vajon mi történhetett vele, nem esett-e valami komoly baja.

No de nagy meglepetésünkre egyszer csak láttuk, hogy közeledik a munkahely felé. De amikor közelebb jött, észre lehetett venni, hogy nem olyan jókedvű mint máskor, hanem inkább komoly és szomorú. Lehetett sejteni, hogy mégis valami komoly baja lett. Az óra úgy már a tízet ütötte, mikor végre Márton bácsi megérkezik, de nem szól senkinek, hanem veszi a csákányt, lapátot és kezd a munkához. A körülötte levő kollégák egyre unszolják, kérdik, akarják tudni, hogy mi lehet a baj, és odaszólnak Márton bácsihoz, hogy „vajon míg maga itt dolgozik, nem-e a szomszéd gazda lopódzott be a feleségéhez. S ha éppen úgy volna, még azt is meg kellene bocsátani, hisz nagyon ügyes és jó gazdasszony.” „Megbocsátani – kiált Márton bácsi nagy fennhangon és még haragosabban – nemhogy megbocsássak, hanem jól megnadrágoltam a nadrágszíjjal.”

(Folytatása a 4. oldalon.)

Orbán Irma

Benedek Elek - gyermekek cimborája

(Folytatás előző lapszámunkból)

Az egész magyar mesekincs újramesélése után az idegen mesék átültetéséhez fogott. A nagyvilág népeinek legszebb meséit tartalmazó köteteket színekről nevezte el – *Kék mesekönyv*, *Piros mesekönyv*, *Ezüst mesekönyv*, *Arany mesekönyv* – 38 nép 112 meséje.

Gyermekekről szóló elbeszéléseiben – *Apa mesél* – a természetesség, a gyermeki báj meleg hang uralkodik. Lányregényeiben realizmusra törekszik: *Katalin*, *Uzoni Margit*. Mesejátéka a *Többsincs királyfi*.

Benedek Elek jeles gyermeklapszerkesztő is. Már 1889-ben Pósa Lajossal szerkeszti az első irodalmi értékű gyermeklapot *Én Újságom*-at, aztán a *Jó Pajtás* című lap szerkesztője, végül 1922-től 1929-ig Kisbaconban szerkeszti a két világháború közötti legpozitívabb és leghatásosabb gyermeklapot, a *Cimborát*.

A munkatársak között ott találjuk Balázs Bélát, Szentimrei Jenőt, fiamási Áront, és innen indul Dsida Jenő és Ignác Rózsa pályája.

Az életkori sajátosságokat figyelembe véve a kicsikhez a képek sugalmazó erejével, gyermekverssel, mesével szól, a nagyobbakhoz színes leírásokkal, riportszerű elbeszélésekkel, népi mondákkal és ismeretterjesztő írásokkal közeledik.

Külön rovatban Elek nagyapó meséi szólalnak meg, a levélváltás rovatban pályadíjat tűz ki a legszebb, leghibátlanabb levélre s megdicséri azokat, akik szép stílusban fogalmaznak. Emlékezetesek az író-olvasó találkozók is.

Benedek Elek sokoldalú és gazdag munkásságának jelentősége, hogy megteremtette a realista törekvésű magyar gyermekirodalmat, az ifjúságnak adott „egy csodálatos zengésű, ép, tiszta magyal nyelvet”, népmese szeretetre nevelt, beoltotta olvasóiba a hűséget szülőföldünk, „az édes anyaföld” és népe iránt.

Felhasznált könyvészet: Nemeskürty István: *Diák írj magyar éneket*, II. kötet, 653 oldal; *Romániai magyar irodalmi lexikon*, I. kötet, 196 oldal; *Gyermekirodalmi tankönyv*.

HÉTFALU HONLAPJA
www.hetfalu.ro

Kovács Lehel István

Borica: leány körtánc is?!

Egy rendhagyó kísérletet szeretnék elvégezni. Interjúként, beszélgetésként közelítek meg egy olyan témát, amely inkább tanulmányt igényelne. Azért végzem el ezt a kísérletet, mert közvetlen bizonyítékaink nincsenek, s így kérdések és feleletek segítségével lehet, hogy közelebb kerülünk a megoldáshoz.

A történelem során híres kutatók sora próbálta meg bemutatni, megérteni, elemezni a boricát, a Hétfalu hasábjain is többször írtunk a táncról, mi több, Hochbauer Gyula az egyik cikkében női princípiumokat, szerepköröket keresett a szokásban.

A boricát a *„téli napforduló szokásköréhez kapcsolódó rituális elemekkel átszőtt farsangi dramatikus táncként”* határozza meg a Néprajzi Lexikon, s e minősítést illetően a táncot vizsgáló szakirodalom is egyetért.

A téli napforduló viszont nem más, mint a Nap újjászületésének szimbóluma, ősi magyar ünnep, a fény, a kerecsensólymok röptetésének ünnepe. A niceai zsinat (325.) a Mithrász-kultusz e jeles ünnepére, a Nap (Mithrász, aki szintén barlangban született) születésnapjára tette Krisztus földi megtestesülésének emléknapját. Mithrász amolyan általános isten volt, a római császárkor legnagyobb istene, aki köré csoportosult a misztérium-vallások nagy része, többek között a tűzimádás, Napimádás is. Alakja megtalálható Indiától, Perzsián és Görögországon át Rómáig mindenütt. A magyar ősvallás valószínűleg a zoroasztrizmussal együtt találkozott vele.

A Nap azonban kettős jelkép. Termékenyítő, de pusztító erő is. Férfi princípium, fiúisten vagy hérosz, olykor azonban nőként is megszemélyesítik, a Napanya, a Napba öltözött Asszony, mind erős női princípiumok. Természetesen a Holddal ellentétpárt alkot, amikor a Nap a férfi, a Hold a nő, és fordítva – tökéletesen kiegészítik egymást. A Nap–Hold ellentétet tükrözi a keresztény művészet is. Szűz Máriát a „Napba öltözött Asszony”-ként ábrázolják, ám a Hold-sarlón tekergő kigyón tapos.

A székely jelképek is együtt ábrázolják a Napot és a Holdat.

Nos, hogyan kapcsolódik a Nap–Hold oppozícióhoz a borica?

Jókai Mór írja a Bálványosvár című regénye Esküvő a „napnál” fejezetében: *„A tizenkét szűz énekkara a távolból magasztalá a leáldozó napot, a többi hajadonok zöld ágakkal takarták be a szerelmesek ablakait, galambok nevetését, kakukkszót, sárgarigófüttyöt mímelve hozzá, míg a várudvaron nagy máglyát raktak abból a virágból, aminek «pártamag» a neve, s körültáncolva a boricatáncot, énekeltek fel a teli holdhoz: «Hintsed, hintsed tele kézzel, egész éjjel, boldog éjjel, ami áldás van az égben.» Opour Kevend gondoskodott róla, hogy semmi rémhír meg ne háborítsa ezt a boldogsággal teljes éjszakát.”*

Kísérletünknek célja e kérdés körüljárása. Volt egy férfi és egy női borica? Beavatás a férfiaknak, beavatás a nőknek? Vajon a „borica” név egy általános táncfogalmat fed? Vajon a férfiak a borica által a Napnak, mint női vagy mint férfi princípiumnak hódolnak-e – s hasonlóan a nők a Holdnak?

Hochbauer Gyula: Ha farsangi szokásként tekintünk a boricára, akkor szokás-rendszerről beszélhetünk, amelyben jól elkülönülnek a férfi és női szerepek. Véleményem szerint, Jókainak szövegben való megjelenítése és a szokás maga, az két különböző dolog. Jókai szépirodalmi motívumként nyúl a boricához, tehát ő nem azt akarja sugallani ezzel, hogy tudomása van egy női boricáról is, hanem neki tudomása van egy boricáról, egy hétfalusi boricáról, mert van olyan regénye, amelyik a közelben játszódik, Bodola–Háromfalu határánál, és az is egészen biztos, hogy a Zajzoni Rab István leírását olvasta. Azért, mert annyi titokzatosság van benne, és annyira közel áll egy romantikus szellemiséghez, Jókai egy motívumként felhasználhatta a boricát az említett regényben. Egy másik út, amelyen megközelíthetem hirtelen az egészet a fenyő szimbólumához kötődik. A fenyő fontos jelkép, és a boricában ott van a *tebe* is. A *tebetartó*, egy fenyőfa hegyet tartott a magasba, amelyre aranyozott gyümölcsök voltak rákötve. A szokásnak magának, a boricának, az elnevezése is ezt hordozza. A fenyőnek a szláv elnevezése nagyon közel áll a borókafenyőnek az elnevezéséhez, s így a boricához is. A borica műfaji rokonságot az egyik legelterjedtebb európai kultikus eredetű tánccal, a moreszkával mutat, amint azt Domokos Pál Péter kifejtette. Horger a finnugor hagyományokkal hasonlította össze. A kettő nem teljesen különbözik egymástól, tehát nem zárja ki az egyik a másikat, sőt az is előfordulhat, hogy van egy harmadik magyarázat, egy negyedik is, és mindegyik összefügg.

Kovács Lehel István: Jókai romantikus író volt, azonban regényeinek mindig van egy valóságalapja, nem szakad el a valóságtól. Ilyen értelemben komolyan kell megvizsgálni annak a lehetőségét, hogy létezett egy női borica. Sajnos semmiféle más forrás nem áll rendelkezésünkre ezzel kapcsolatosan.

Hochbauer Gyula: Elég sok Zajzoni írásból következtethetünk arra, hogy amit leírt, azt nem teljesen ő tapasztalta, s éppen ezért tartom tisztességesnek a Zajzoni szövegeket, mert megemlíti a forrásokat is, kiktől kért ő adatokat egy-egy néprajzi értekezlethez. Nem tudom, hogy pontosan a boricánál volt-e ez, de hivatkozik ő az öregekre. Ez teljes őszinteség, amellyel azt árulja el, hogy ez most nem egy friss adat, nem biztos, hogy egy pontos adat. Az egész boricakutatás a Zajzoni leírásán alapszik, a német leírások pedig időben rövidesen követik Zajzoni leírását, valószínű azok is támaszkodnak valamilyen adatokra. Létezik egy harmadik megközelítés is, amely szintén érdekes, és nem zárja ki azt, amit te is feltételezel: most – pejoratívan szóval – azt mondom, hogy a borica egy szokás egyveleg. Ez azt is hordozza, hogy a népi szokásrend elemeit kívülről vitték be, akár a tanító, akár a lelkész, akár a betanítók – mert időnként újra és újra be kellett tanítani ezt a szokást, időnként olyan erős volt a gátolás, hogy szinte le is írták a boricát, hogy kész, ennek vége, mert a megyei ispán ezt tiltja, Mária Terézia ezt tiltja. Az is előfordulhat, hogy ez a Mária Terézia tiltása nem is létezett, mert sehol nem található meg írott formában, a rá való utalás is igen homályos, előfordulhat, hogy ezt a megyeiek találták ki, hogy nagyobb hitelt adjanak az ő tiltásuknak. Nos, lehet hogy sok, kívülről, újabban ráaggatott elemmel tele a borica. Előfordulhat, hogy egy-egy elem jelentését mi másképp olvassuk, sőt az is lehet, hogy az nem is a népi kultúra eleme. Ez a feltételezés áll, mert ezt mutatják a változatok is: türkösi, tatrangi, pürkereci, sőt ez időben változott is, pl. a zajzoni borica. Ezek azt bizonyítják, hogy a borica úgy alakult, ahogy a népi kultúra is alakult: változatokban.

Kovács Lehel István: Most önkéntelenül visszagondolok a *tebé*re. Lehet, hogy ez is egy később ráakasztott elem, amely a karácsonyfát szimbolizálja? Tudjuk, hogy a karácsonyfa-állítás a XIX. században terjedt el, addig karácsonyi piramist állítottak vagy termőágat, fagyöngycsokrot, mogyoróágat, rozmaringágat, vagy igen, borókaágat akasztottak a gerendára, ami az évről évre megújuló természet, az életfa jelképe volt. Vajon a *tebe* mindig fenyő volt? – vannak még válasz nélküli kérdések.

Most azt is tudjuk, hogy pont talán a borica hatására, mert az csak férfi körtánc volt, létrehozták a csángó női körtáncot. Ez a körtánc vajon teljesen mesterséges, vagy elemeiben esetleg megtalálható egy ősi női körtánc motívumrendszere?

Bartha Judit: Amikor én először hallottam meg ezt a szót, hogy borica, nekem egy leánynév ötlött fel az eszemben, Boriska, Borica, valahogy így, egy leányhoz, egy női valamihez kapcsoltam, és nagyon furcsa volt, amikor megtudtam, hogy ez kimondottan egy férfi táncnak a neve. Amikor a Zajzoni monográfiámat írtam, akkor utána néztem egy kicsit a boricának is, nem találtam túl sok forrás anyagot, hisz akkor még a ’70-es évek elején csak könyvtárakban lehetett keresgélni, de ott ilyen balkáni férfi körtáncnak emlegették – ha jól tudom Kós Károly a monográfiájában így emlegette –, csak férfi táncként, női táncként sehol sem emlegették. Nos, hogy mi késztetett engem arra, hogy egy ilyen női körtáncot – a boricához hasonlóan csak egynemű táncot – alakítsak ki? Hát az, hogy a csángó női népviselet kihalófélben volt.

Kovács Lehel István: Mikor volt ez?

Bartha Judit: Hát, gyerekkoromban én valamikor Zajzonban láttam egy ünnepély alkalmával valami fiatal asszonyokat színpadon táncolni szép népviseletben. Ez valamikor a ’60-as években volt, azután eltűntek ezek a szép népviseletek, már nem lehetett látni őket. És amikor 1982-ben Zajzoni emlékünnepélyt rendeztünk, elővettem Zajzoni életrajzát, és ennek a momentumaiban beleszőttem a verseit, s hogy egy kicsit élénkítsük az előadást, egy tánc is kellett hozzá, ha már ilyen szépen felöltöztek a lányok – mert ez volt a színfoltja annak az estnek, hogy sikerült összegyűjteni darabonként ezeket a csángó női ruhákat. Akkor tudtam meg, hisz ekkor kerestük a lányok számára ruhákat, hogy ezelőtt az öregasszonyok ezekben temetkeztek. Elmentem egy bácsihoz, akinek tudtam, hogy az édesanyjának szép viselete volt, hogy kérjem el tőle, azt mondta, hogy „menjen ki a temetőbe – tanárnő –, mert ott van minden csángó ruha”. Én azt szerettem volna tulajdonképpen, hogy megmutassam, hogy léteznek még csángó ruhák és milyen szépek, és jó volna, ha a lányok ilyen ruhákban konfirmálnának. Ugyebár Székelyföldön, vagy Kalotaszegen is elővesszik a lányok a felújított népviseletet, és hátha rá tudnám a lelkészeket és az embereket vezetni arra, hogy milyen gyönyörű ez a viselet, és érdemes lenne rábeszélni a szülőket, hogy újítsák fel és ebbe konfirmáljanak a lányok. Ezért akartam, hogy lássák milyen gyönyörű így meghordozva, élőben ez a ruha. A táncot Fejér Etelka nénitől és Barkó Mária nénitől tanultam, ők tanították be egy iskolai ünnepélyre a lányoknak ezt a táncot, és érdeklődtem, hogy a zenei anyag az micsoda, azt a választ kaptam, hogy a Sormagyarnak a dallamára vannak kitalálva a lépések. Ez egy új tánc, nem egy igazi népi tánc. Nekem a ruhák szempontjából volt inkább fontos. A ’90-es évek elején Halász Péter, a Magyar Tévétől készített egy filmet Hétfaluról, ő is lefilmezte. Seres András is ott volt akkor, és felháborodott, hogy mit keres a felvételben ez a tánc, főleg a borica mellett, mert ez nem egy népi eredetű tánc. Halász Péter azt mondta, hogy minden ami bemutat valamit a nép életéből, azt nyugodtan ide lehet sorolni, helye van a filmben.

Kovács Lehel István: Jókai miért ír vajon erről a női táncról?

Bartha Judit: Nekem az a véleményem, hogy, amint nekem is, talán Jókainak is ez a borica egy leánynevet idézett fel, s mozgatta meg a fantáziáját.

Fekete Magda: Én úgy tudom, hogy a borica férfitánc, de ugyanakkor valamilyen harci tánc is, a moreszkának egy változata. Nem tudok érveket felhozni sem a mellett, sem az ellen, hogy lányok is táncolhatták volna. Nem tudok sem igent, sem nemet mondani. Tény az, hogy a lányok táncoltak Zajzonban.

Kovács Lehel István: Milyen táncot?

Fekete Magda: Sehol nem szerepel olyan adat, hogy páros táncot táncoltak volna. A lányok mindig is körtáncot táncoltak.

Kovács Lehel István: Most Zajzonira gondolsz? A versei alapján állítod ezt?

Fekete Magda: Többek között igen, például a Leánymező *„Vidám tácra keltek: Karcsú ifjak örömére”*. A lányok körtáncot táncoltak, nem páros táncot. De néprajzos körökben nem találkoztam a csángó női körtánc kérdéssével. Olyan kérdésekkel találkoztam, hogy miért nincs csángó páros tánc, vagy volt-e egyáltalán? Miért szegényes a csángó népdalkincs? Sok megválaszolatlan kérdés merül még fel, van mit kutatni...

Kovács Lehel István: Legyen ez a végszó, de egyben vitaindító is. Köszönöm a beszélgetést!

*

Beszélgetésünk tisztelgés Zajzoni Rab István, a borica-kutatás atyja előtt, születésének 178. évfordulóján.

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2010. * ISSN 1582-9006 *

Hochbauer Gyula

Nemcsak az én iskolám, a te iskolád, hanem a mi iskolánt (én + te = mi)

Hogy azelőtt volt-e, s ha igen, melyik faluban, erről ma nincsen tudomásunk, de 1552-től a hosszúfalusiak, csernátfalusiak és a pürkereciek elemi iskolákat működtettek saját gyerekeik számára (a tatrangiak 1686-tól, a bácsfalusiak 1809-től, a zajzoniak 1830-tól, a türkösiek a szabadságharc utáni évektől). Ezek evangélikus egyházi iskolák voltak 1870/73-ig, s céljuk elemi népoktatás, és valamelyest nevelés is. Ekkor előbb községi, majd 1883–86 között állami iskolákká alakultak.

1870-ben Hétfaluban 20 tanító tanított elemi osztályokban 1577 tanulót és ezenkívül ismétlő osztályokban jártak még 810-en (ez összesen közel 2400 magyar anyanyelvű 7–12 esztendős gyermek).

1871-ben nyílt meg a fametszésre szakosított felsőbb népiskola Hosszúfaluban, amelybe 1896-ig 1288-an iratkoztak be és amelyben 976-an (a magyarok mellett 104 román és 87 német) végeztek Hétfaluból, Brassó vidékéről és az akkori Magyarország számos távolabbi településéről.

1897-től a faragászati iskolát Brassóba telepítették át s helyébe létesítették a polgári felső iskolát előbb csak fiú, majd lány tagozattal is. A hosszúfalusi polgári 1918-ig működött.

1918–21 között csak elemi iskolai oktatás volt magyar nyelven Hétfaluban. Az is csak annak köszönhetően, hogy egyházközségeink vállalták az iskolafenntartást.

1921–29 között 1926-ig az egyházközség, majd ettől megszűnéséig az evangélikus egyházmegye tartotta fenn az evangélikus középiskolát.

1945-ig ismét csak elemi iskoláink működtek, melyek közül a felekezetieket felszámolta az államosítás.

1945–48 között volt Csernátfaluban egy iskolafejleszési próbálkozás, mely 3 évig működtette az egységes gimnáziumot.

1950-ben román–magyar–német tannyelvű építészeti szakközépiskolát hoztak létre a hajdani faragászatiban, melyben 1955-ig működött magyar tagozat(!) is. Ekkortól ugyancsak tagozatra(!) járhattak anyanyelvű osztályba magyar középiskolások 1978-ig a hosszúfalusi elméleti líceumba, majd 1990-ig az ipari líceumba.

1990-től folytatódhatott az az önálló magyar tannyelvű középfokú iskolaszervezői munka, amelynek része a Zajzoni Rab István Középiskola is.

*

Azért javasoltam, hogy tekintsük így át iskolatörténetként múltunk ilyen szempontból is bemérhető részét, hogy támpontot ajánljak néhány időszerű kérdéshez:

– Mikor fejlődött a hétfalusi magyarok népoktatása?

– Mikor fejlődött vissza a hétfalusi magyarok népoktatása?

– Minek köszönhetően fejlődött, amikor fejlődött ez a népoktatás?

– Mi okozta a visszafejlődést?

Bármilyen vita előtt azt kell tisztáznunk, hogy mit is jelent a fejlődés ezen a téren? Véleményem szerint azzal kapcsolatos, hogy ez az iskola, a magyar gyerekeink közül hányat tud beiskolázni és eközben mennyiben járul hozzá ahhoz, hogy az életben való boldogulása közben menynyire marad anyanyelvében, kultúrájában, tartásában magyarnak.

Hochbauer Ferencné Gáspár Sára

Emlékeim az egykori Brassói Református Leánygimnáziumról

A Kút utca és a Mester utca sarkán, a mai Drámai Színház helyén állott az az épület, amely az első világháború után a színház felépüléséig otthont adott az egykori református leánygimnáziumnak és a bentlakásnak (szeretetház). A gimnáziumhoz csatlakozott még a kétéves kereskedelmi tanfolyam. A gimnáziumnak „nyilvánossági joga” volt, kiadott bizonyítványai teljes értékűek voltak, a tanfolyaméi nem.

Hozzávetőlegesen 150–200 leányka járt ebbe az iskolába, többnyire brassói, vagy környékbeli kisiparosok, vasutasok és értelmiségiek gyermekei. A bentlakók leginkább ipari, tanítói ivadékok voltak a Székelyföldről, de távolabbról is. (Valahonnan Máramarosszigetről jött a kis zsidó leányka: Szepes Éva. Apja papír és könyvkereskedő volt, zsebpénz helyett írószereket küldött neki, ezeket árulta.)

Kiváló volt az intézmény tanári kara. Felsorolom: a román nyelvet egy román katonatiszt fiatal, képzett és nagyon türelmes felesége tanította, akinek soha haragos, megrovó hangját nem hallottuk. A magyart kezdetben a Sánek családdal rokon Pozsár Katinka néni tanította. Nem kedveltük, rengeteg hosszú verset mondatott és sok-sok szabad fogalmazást íratott. Bosszúból tengernyi diákcsíny áldozata lett: széke lábai alá dióhéjat ragasztottunk, óráin cserebogarakat eregettünk fel, sehogy sem nyughattunk tőle. Pedig hálásoknak kellett volna lennünk: megszerettette velünk a verseket, és megtanultunk könnyedén és értelmesen fogalmazni.

A magyar nyelv és irodalom tanára a későbbi években Dániel Viktorné Szentiványi Zsuzsa volt. Ő volt egyébként a leánygimnázium igazgatónője. Magyarázataira nem lehetett nem figyelni. Határozott előadásmódja volt, szép kerek mondatai még mintha most is fülembe csengenének. Az idegen nyelv (francia) tanára: Erna néni. A mende-mondák szerint orosz emigránsként vetődött ide. Több nyelvet beszélt. Pár év múlva Angliába került, ott ment férjhez.

Eltávozása után munkáját Péter Margit, párizsi egyetemet végzett, nagyon kedvelt tanárnőnk folytatta. A negyedik gimnázium francia nyelv anyaga Franciaország földrajza és történelme volt. Olyan eredményesen tanított, hogy ezeket a tárgyakat franciául, saját szavainkkal adtuk elő.

Máig sem felejtem el, hogy csukott ablakok mellett megtanított az akkor tiltott Marsailles forradalmi induló szövegére és dallamára.

Latint is tanultunk, de nem emlékszem ki tanította.

A számtant (ó, dehogy is, matematikát!), fizikát és kémiát Balla Ilonka nénitől tanultuk. Nagyon szigorú és nagyon világos fej volt. Ez meglátszott előadásmódján. Igencsak féltünk tőle. Borzasztóan idegesítette, ha megcsikordult a kréta a táblán (Máris mehetsz a helyedre, négyes!! Kiáltotta). A hetes 4–5 krétát kipróbált, míg olyant talált, ami hangtalanul rótta táblára a számokat. Soha nem mutatta ki, hogy szeret bennünket. Csak évek múlva tudtuk meg, hogy számos gyermekvers, mese, dalocska szerzője. Szürke, rövidre nyírt haját hátrasimítva hordta. A tökéletes rend és fegyelem mintaképe volt.

Természetrajz tanárunkról kiderült, hogy fiatalabb korában afrikai vadász volt. Szarvas Arnoldak hívták. Mindig gyorsan lefeleltette az osztályt, aztán óra végéig mesélt nekünk a csodálatos Afrikáról. Szájtátva hallgattuk. Óráin pisszenés sem volt. Zsidó volt. Nem tudjuk mi lett a sorsa az üldözések idején. *(Folytatjuk.)*

Bálint György, 1962. január 5.

Márton bácsi haragja egy fél kenyér megsütéséért

(Folytatás a 2. oldalról.)

„És ha hazamegyek, újra kikap, hogy tudom, többet nem fog ilyen dolgot csinálni, amilyent csinált. Ezzel Mártom bácsi veszi a csákányt és a lapátot és tovább akar menni, mire az írástudónk, aki a munkások felett rendelkezett, odaérkezik és mindjárt Márton bácsihoz lép és kérdi: „No, Márton bácsi, miért késett oly sokat, és miért oly haragos? Mondja csak, mert én is kíváncsi vagyok, és nézze, itt a többi kollégák is akarják tudni.”

Tekeri, csavarja a dolgot Márton bácsi, de végre mégiscsak bevallja, hogy megérdemelte a felesége, hogy megnadrágolja, s nem is a szomszéd volna az oka, hanem maga az asszony. No és mint és hogy – újra kérdi az írástudó, és a többi is, mert még mindig nem tudták az okát a Márton bácsi haragjának. Végül Márton bácsi előadja, hogy ilyen dologért akárki megharagudna, mikor ilyen szűk a fa, és ilyen drága, és az őfelesége képes volt, és nem sajnálta meghevíteni az ő nagy kemencéjüket egy fél kenyér megsütéséért, és még ráadásul ezzel az asszony két egész napot töltött el.

No és most Márton bácsi, mint aki jól végezte dolgát, újra veszi a szerszámját, és tovább akar menni, de az írástudó és a többiek is útját állják, és minden áron meg akarják tudni, hogy hogyan történhetett, hogy az asszony tegnap és tegnapelőtt két napot rontott el és egy csomó fát is elégetett egy fél kenyér megsütésével. Végre Márton gazda látja, hogy nincs mentség, míg el nem mondja töviről hegyire az esetet, ráveszi magát és kezdi magyarázni.

– Úgy történt, hogy mivel a feleségem nagyon gondos és jó előre el szokta tervezni a dolgait, tehát már ezelőtt egy héttel készült sütni. Tegnapelőtt kora reggel, már előttem elment a komámasszonyhoz, hogy beszerezze a sütéshez kellő szükséges kovászt, és nagy meglepetésemre, mikor este haza mentem, még nem jött meg a kovásszal. Igaz, hogy a komaasszony a falu másik végén lakott, és még egy kicsit meg is tárgyalták a sütés dolgát, hogy jobban sikerüljön, de a feleségem meghívta a komaasszonyt, hogy egy kicsit legyen segítségére a tervezett sütésnél, aki a tegnap korán még otthonlétem idején megjelent, és nagy sürgés-forgás kezdődött mindkét asszony között. És én elindultam a mindennapi szolgálatom útjára és végeztem a rám bízott teendőt, mert tudtam, hogy otthon jól megy a dolog.

– No, de – a kollégák újra közbeszólnak – mondja már végre, hogyan történt, hogy a két asszony mégis csak egy fél kenyeret sütött?

Most Márton bácsi kezdi mondani:

– Tudtam, van négy kenyérre lisztünk, és mikor este haza mentem, mindjárt benéztem a kamrába, és nagy meglepetésemre csak egy fél kenyeret látok. Hoppra veszem a feleségemet jó keményen, és kezdtem nadrágolni. Akkor sült ki a disznóság, hogy hármat és felet kért kölcsön még azelőtt két hónappal a rokonoktól, és most muszáj volt visszaadni. Így maradt csak egy fél, ami akkor este el is fogyott.

No, így történt a fél kenyér megsütése, amiért Márton gazda akkora haragra lobbant szegény, és a felesége ezért jól kikapott.

Ha nem úgy volt, akárki megkérdezheti, mert, ha meg nem haltak, még élnek.

A bércre esett fa

Hirdetés

Felhívás

A Zajzoni Rab István-díj Bizottsága felkér mindenkit, hogy a 2010-es év díjazására küldje el javaslatait, életrajzzal, indoklással együtt, legkésőbb 2010. június 20-ig a következő címre: Bencze Mihály, str. Hărmanului nr. 6., 505600 Săcele/ Négyfalu, jud. Braşov, România, tel 0040-268-273632, benczemihaly@gmail.com.

Lapszámunkat a Communitas Alapítvány támogatta.